

Оксана ПЕТРУК

(Львів, Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Уже кілька років поспіль учителі та учні вимушені трансформувати традиційне системне шкільне навчання в інші формати. Це зумовлено тривалими карантинами, пов'язаними з пандемією Covid-19, а відтепер – і бойовими діями на території України. Тому постає потреба оптимізувати той матеріал, який пропонують учням для засвоєння.

У 1 класі вивчення української мови у школах з румунською мовою навчання починається з опанування усного практичного курсу. Він передбачає засвоєння певного лексичного запасу, а також формування і розвиток умінь слухання – розуміння українського мовлення та говоріння.

Лексика, яку мають вивчити учні, згрупована за темами, визначеними програмою. Звертаємо увагу, що учні мають засвоювати не лише слова, а й назви предметів, ознак і дій предметів, а також службові слова – прийменники і сполучники, оскільки без таких слів мовлення неможливе.

Предметом особливої уваги вчителів має бути лексика, яка подібна за звучанням та однакова за лексичним значенням в обох мовах (рідній та українській). На етапі комунікативно-психологічної адаптації до нового мовного світу така лексика є ресурсом для створення ситуації успіху, подолання психологічних бар'єрів та формування в подальшому готовності до використання української мови як засобу спілкування.

Рекомендуємо не скорочувати час на опрацювання тем, де розглядається: 1) вживання граматичних конструкцій із прийменниками; 2) вживання особових і присвійних займенників та їхніх форм; 3) підсумкові уроки, які дають можливість відстежувати навчальний поступ учнів і часно вносити корективи в освітній процес.

Під час засвоєння дієслівних форм необхідно спостерігати. Якщо учні успішно опанували змінювання за особами дієслова певної

дієвідміни, то за нагальної потреби, дефіциту часу і под., за аналогією опрацьовуються особові форми подібного дієслова. За цих обставин алгоритм роботи може згортатися, а час — скорочуватися.

Слід критично підходити до засвоєння й інших тем. Наприклад, якщо учні вже вивчили числівники, то принагідно повторюємо їх під час опрацювання наступних тем: пропонуємо рахувати фрукти, овочі, навчальне приладдя, іграшки, дітей. Те саме стосується назв кольорів. За нагальної потреби об'єднуємо або скорочуємо час на вивчення тем, які базуються на спільній лексичі.

Для мовленнєвого розвитку учнів, роботи в парах і групах, формування навичок співробітництва пропонується розігрування діалогів, рольових ігор, інсценізація казок і под. Радимо не оминати такі види роботи, особливо на невеликому за обсягом матеріалі. Що ж стосується казок, то за критичних обставин, відсутності можливості повноцінно попрацювати над змістом казки, можна відмовитися від інсценізації на користь роботи над сюжетом твору, персонажами. Через певний час, коли вже вивчено кілька казок, доцільно провести підсумковий урок-гру та інсценізувати якийсь один яскравий епізод.

У 2 класі формуємо в учнів уміння читати й писати, а також продовжуємо роботу над лексичним запасом, розвитком орфоепічних, граматичних умінь і навичок, авдіативних умінь і вмій діалогічного й монологічного мовлення.

Навчання української грамоти традиційно ділиться на три періоди. Теми добуквеного періоду «перегукуються» з темами усного курсу української мови. Основні завдання цього етапу: активізувати лексику, опановану у 1 класі, працювати над розвитком авдіативних умінь і вмій говоріння. Не рекомендуємо скорочувати час на опрацювання тем добуквеного періоду, оскільки після тривалих канікул діти мають зануритися в українськомовне середовище, пригадати засвоєну раніше лексику, основні граматичні конструкції і мовленнєві кліше, які вивчили у 1 класі.

Звертаємо увагу на те, що в добуквеній частині підручника передбачено пропедевтику мовного матеріалу [2]. Здебільшого це відбувається шляхом опори на знання з рідної (першої) мови. В учнів

активізуються знання про голосні і приголосні звуки, склад, наголос, слово, речення. Усі ці відомості учні знають з уроків рідної мови. Схематичні позначення звуків, слів, речень у цих мовах теж збігаються. Тому вчитель не презентує цей матеріал як новий і не формує ці поняття знову, а знайомить з відповідними термінами українською мовою, пригадує разом з учнями схематичні позначення і вже більше часу відводить на практичні вправи.

Головне завдання буквеного періоду – ознайомлення учнів з кириличними літерами, формування умінь читати й писати українською мовою. У румунській / угорській мові послуговуються латиницею, в українській – кирилицею, але є частина букв, графічне позначення і звукове значення яких збігається. Саме з них починається вивчення української абетки. Букви А, О, І у підручнику презентуються ще в добуквений період. І на момент, коли відбувається ознайомлення з приголосними М, К, Т, попереднє введення голосних дає можливість пропонувати учням для читання не окремі склади, а слова і короткі прості речення. Діти відчують успіх від того, що вже на початку вивчення абетки вони можуть читати новою для них мовою. Відтак долається бар'єр у засвоєнні української мови.

Вивчення букв відбувається за певним алгоритмом, який ми розглядали у попередніх публікаціях [1]. Зауважимо, що за можливості на перших уроках буквеного періоду рекомендуємо опрацювати матеріал повністю, щоб дитина запам'ятала алгоритм опанування певної букви і її звукового значення, вміла орієнтуватися на сторінці підручника, засвоїла способи виконання завдань. Надалі відпрацьованість алгоритму засвоєння букви дозволить скоротити час на її опрацювання або, за потреби, ефективно організувати дистанційну роботу.

Вважаємо недоцільним виокремлювати уроки читання й уроки письма, рекомендуємо проводити процес навчання грамоти у формі інтегрованих занять. Зміна видів діяльності учнів на уроці дозволить запобігти втомі психічним і фізичним перевантаженням, а також дасть змогу підтримувати пізнавальний інтерес та посилювати мотивацію до навчання.

У 3-4 класах продовжується робота з формування і розвитку вмінь учнів з усіх видів мовленнєвої діяльності. Крім того, школярі здобувають елементарні знання з української мови, що підпорядковуються удосконаленню їхнього мовлення. У другому циклі навчання вже виокремлюються предмети «Українська мова» та «Читання» або ж може проводитися інтегрований курс цих навчальних предметів.

Під час навчання української мови учнів, які є представниками національних меншин, важливо враховувати набутий ними досвід під час опанування рідної (першої) мови, та адекватно використовувати його як інструмент для усвідомленого оволодіння українською мовою.

Порівняльний аналіз української та румунської / угорської мов показав, що в системах навіть неспоріднених мов поряд з відмінностями є й чимало спільного. Це варто урахувати й активно використовувати міжмовні зіставлення під час підготовки до уроку й у процесі навчання. Якщо матеріал має відмінності, необхідно приділити особливу увагу його опрацюванню, якщо матеріал тотожний / подібний – актуалізувати знання, набуті на уроках рідної (першої) мови. Цей процес буде ефективним, якщо в учнів міцні знання та сформовані відповідні вміння й навички з рідної мови. Необхідно стежити, щоб той матеріал, який вивчається на уроці української мови, уже був опанований на уроках рідної (першої) мови. Якщо ці два предмети викладають різні вчителі, варто узгодити календарне планування.

Саме опора на знання, уміння й навички, набуті дітьми на уроках рідної (першої) мови, дозволить оптимізувати навчальний процес: уникнути дублювання у формуванні понять, що спільні в обох мовах, розмежовувати матеріал, який не збігається, активно переносити і застосовувати досвід оперування мовними одиницями різних рівнів. Усе це сприяє усвідомленому засвоєнню знань з української мови, розвитку умінь диференціювати їх, а також вивільняє час на формування умінь з усіх видів мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрук О. Навчання української грамоти у 2 класі шкіл з навчанням мовами національних меншин: методичні рекомендації щодо роботи за підручником «Українська мова» О. Петрук. *Початкова школа*. 2019. № 10. С. 36–38. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718280>.
2. Петрук О. Українська мова : підруч. для 2 кл. закл. заг. серед. осв. з навч. румун. мов. (у 2-х частинах, з аудіосупроводом) : Ч. 1, з аудіосупроводом. Львів : Світ, 2019. 128 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716165>.